

תוכנה 1 בשפת Java

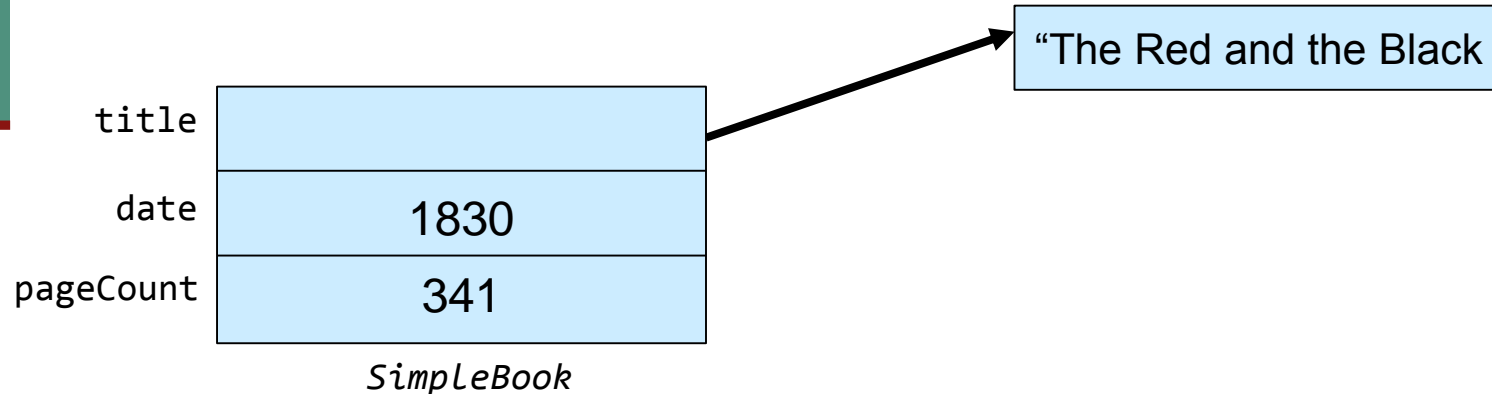
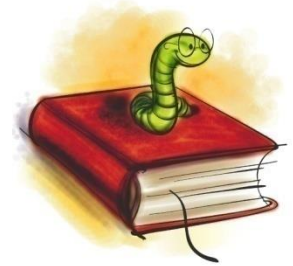
שיעור מספר 4: "חוזים"

בית הספר למדעי המחשב
אוניברסיטת תל אביב

עוד על עצמים ותמונת הזיכרון

```
public class SimpleBook{  
    private String title;  
    private int date;  
    private int pageCount;  
}
```


Writer Class

```
public class Writer {  
    private String name;  
    private String realName;  
    private int birthYear;  
    private int deathYear;  
}
```

הערה: הדיאגרמה עבור writer אינה מדויקת. השדות name ו realName מכילים מצביעים, בדיוק כמו השדה title בשקף הקודם. הדיאגרמה פושטה על מנת לאפשר את היצוג הגרפי בשקפים הבאים.

name	"Stendhal"
realName	"Henri Beyle"
birthYear	1783
deathYear	1842

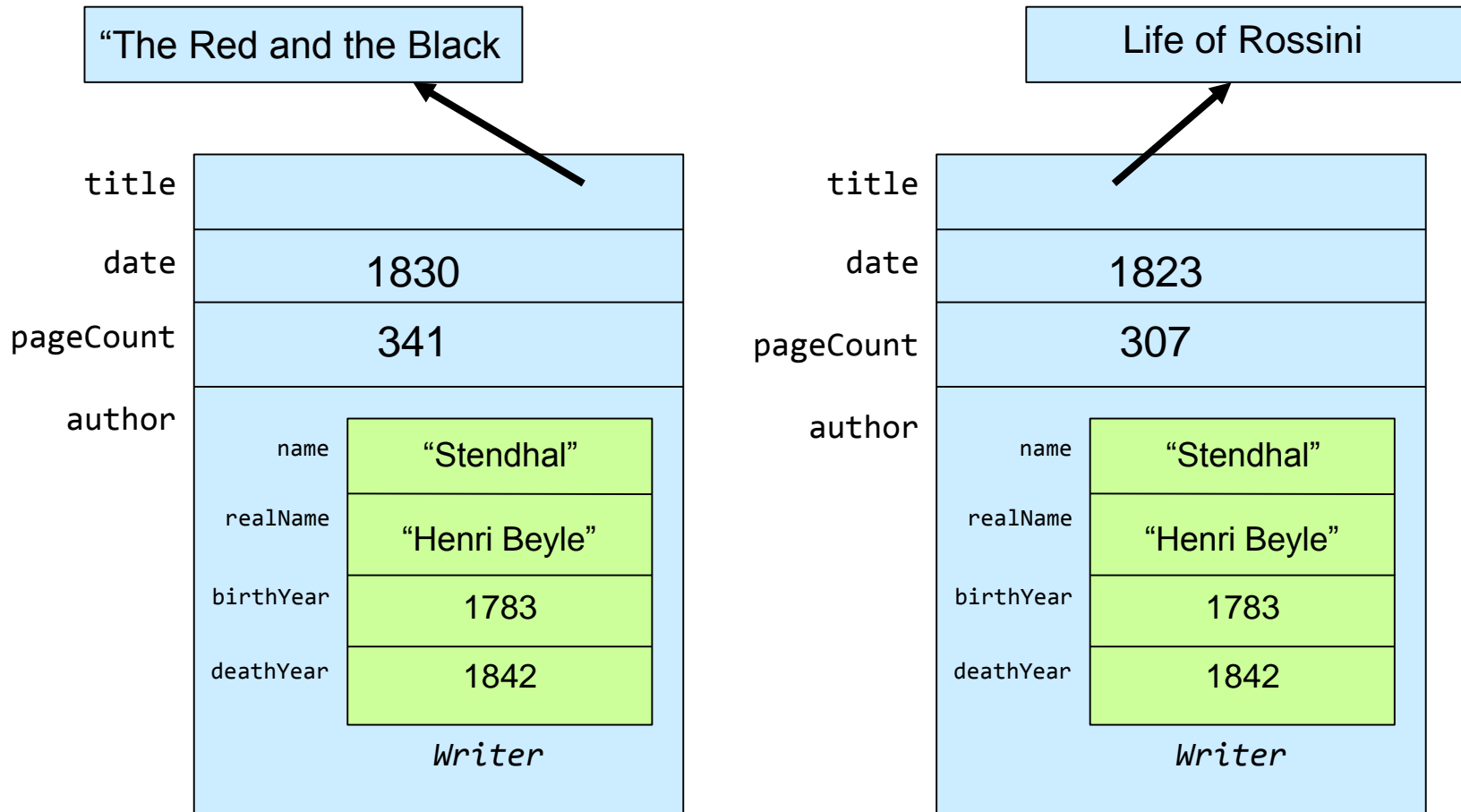
Writer

עצמים המתייחסים לעצמים

איך נבטא את הקשר שבין ספר ומחברו? ■

```
public class BookWithAuthor {  
    private String title;  
    private int date;  
    private int pageCount;  
    private Writer author;  
}
```

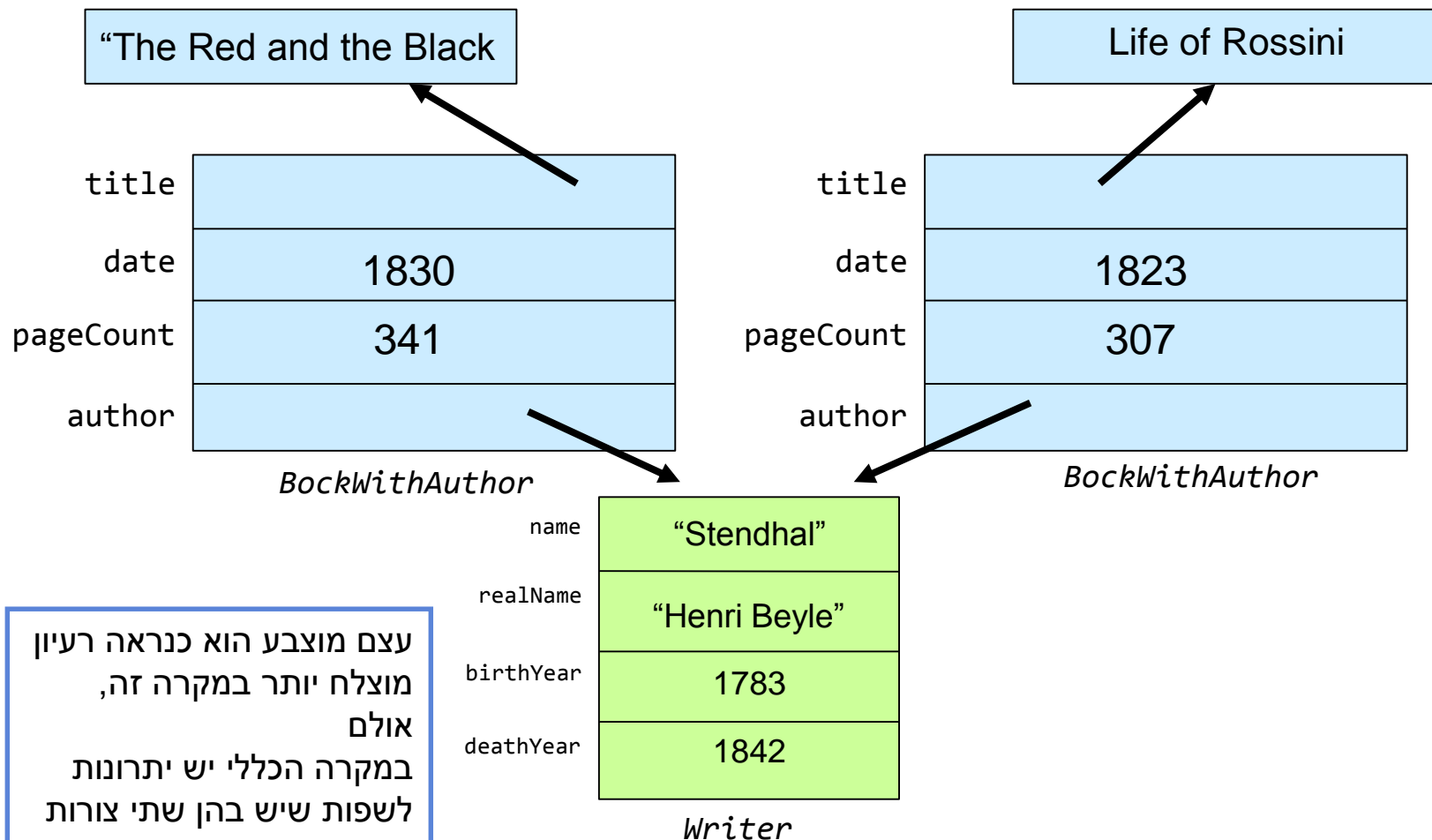
עצם מוכל (לא ב-Java)

BockWithAuthor

BockWithAuthor

עצם מוצבע

עצם מוצבע הוא כנראה רעיון מוצלח יותר במקרה זה, אולם במקרה הכללי יש יתרונות לשפות שיש בהן שתי צורות ההצגה

יתרונות העצם המוכל

יעילות

- גישה לשדות מוכלים שלא דרך dereference של מצביע
- **מודל טוב יותר** – בהתאם למה שברצוננו לבטא
- מצביע למחלקה S פירושו שהלקוח "יודע על" S
 - עצם מוכל מעיד על כך שהלקוח מכיל S
 - בפרט, הכלה מרמזת על אי-שיתוף

תמיכה אחידה בטיפוסים פרימיטיביים

- עצמים מכילים את הטיפוסים היסודיים עצמם ולא מצביע אליהם

הכלה או הצבעה?

- בשפת Java הוחלט **שלא לאפשר** הכלת עצמים
- כל ההתייחסויות לעצמים בשפה הן הפניות
- הדבר מצריך משנה זהירות במקרים של **שיתוף** עצמים (sharing, aliasing)
- ניתן להתמודד עם קושי זה בעזרת אכיפה של **קיבעון** (immutability) כפי שנראה בהמשך הקורס

חוזים

לקוח וספק במערכת תוכנה

- ספק (supplier) – הוא מי שקוראים לו (לפעמים נקרא גם שרת, server)
- לקוח (client) הוא מי שקרא לספק או מי שמשתמש בו (לפעמים נקרא גם משתמש, user). דוגמא:

```
public static void doSomething () {  
    // doing...  
}
```

```
public static void main (String[] args) {  
    doSomething ();  
}
```

- בדוגמא זו הפונקציה main היא לקוחה של הפונקציה doSomething ()
- doSomething היא ספקית של main

לקוח וספק במערכת תוכנה

- הספק והלקוח עשויים להיכתב בזמנים שונים, במקומות שונים וע"י אנשים שונים ואז כמובן לא יופיעו באותו קובץ (באותה מחלקה)

```
public static void doSomething () {  
    // doing...  
}
```

Supplier.java

```
public static void main (String [] args) {  
    doSomething ();  
}
```

Client.java

- חלק נכבד בתעשיית התוכנה עוסק בכתיבת **ספריות** – מחלקות המכילות אוסף שרותים שימושיים בנושא מסוים
- כותב הספרייה נתפס כספק שרותים בתחום (domain) מסוים

פערי הבנה

- חתימה אינה מספיקה, מכיוון שהספק והלקוח אינם רק שני רכיבי תוכנה נפרדים אלא גם לפעמים נכתבים ע"י מתכנתים שונים עשויים להיות פערי הבנה לגבי תפקוד שרות מסוים

- הפערים נובעים ממגבלות השפה הטבעית, פערי תרבות, הבדלי אינטואיציות, ידע מוקדם ומקושי יסודי של תיאור מלא ושיטתי של עולם הבעיה

- לדוגמא: נתבונן בשרות `divide` המקבל שני מספרים ומחזיר את המנה שלהם:

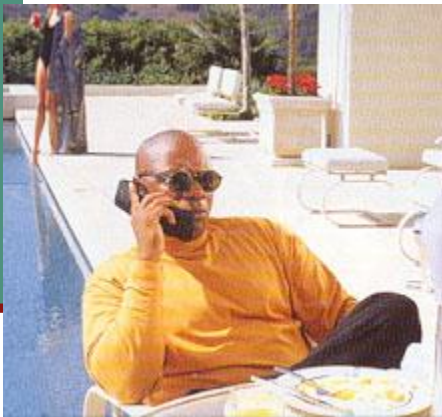
```
public static int divide(int numerator, int denominator)
{...}
```

- לרוב הקוראים יש מושג כללי נכון לגבי הפונקציה ופעולתה
- למשל, די ברור מה תחזיר הפונקציה אם נקרא לה עם הארגומנטים 6 ו-2

"Let us speak of the unspeakable"

- אך מה יוחזר עבור הארגומנטים 7 ו- 2 ?
 - האם הפונקציה מעגלת למעלה?
 - מעגלת למטה?
 - ועבור ערכים שליליים?
 - אולי היא מעגלת לפי השלם הקרוב?

- ואולי השימוש בפונקציה **אסור** בעבור מספרים שאינם מתחלקים ללא שארית?

- מה יקרה אם המכנה הוא אפס?
 - האם נקבל ערך מיוחד השקול לאינסוף?
 - האם קיים הבדל בין אינסוף ומינוס אינסוף?

- ואולי השימוש בפונקציה **אסור** כאשר המכנה הוא אפס?

- מה קורה בעקבות שימוש **אסור** בפונקציה?
 - האם התוכנית **תעוף**?
 - האם מוחזר **ערך שגיאה**? אם כן, איזה?
 - האם קיים משתנה או מנגנון שבאמצעותו ניתן לעקוב אחרי שגיאות שארעו בתוכנית?

יותר מדי קצוות פתוחים...

■ אין בהכרח תשובה נכונה לגבי השאלות על הצורה שבה על divide לפעול

■ ואולם יש לציין במפורש:

■ מה היו ההנחות שביצע כותב הפונקציה

■ במקרה זה הנחות על הארגומנטים (האם הם מתחלקים, אפס במכנה וכו')

■ מהי התנהגות הפונקציה במקרים השונים

■ בהתאם לכל המקרים שנכללו בהנחות

■ פרוט ההנחות וההתנהגויות השונות מכונה החוזה של הפונקציה

■ ממש כשם שבעולם העסקים נחתמים חוזים בין ספקים ולקוחות

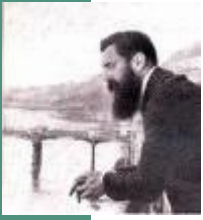
■ קבלן ודיירים, מוכר וקונים, מלון ואורחים וכו'...

עיצוב על פי חוזה (design by contract)

- בשפת Java אין תחביר מיוחד כחלק מהשפה לציון החוזה, ואולם אנחנו נתבסס על תחביר המקובל במספר כלי תכנות
- נציין בהערות התיעוד שמעל כל פונקציה:
 - **תנאי קדם (precondition)** – מהן **ההנחות** של כותב הפונקציה לגבי הדרך התקינה להשתמש בה
 - **תנאי בתר (תנאי אחר, postcondition)** – **מה עושה הפונקציה**, בכל אחד מהשימושים התקינים שלה
- נשתדל לתאר את תנאי הקדם ותנאי הבתר במונחים של ביטויים בולאנים חוקיים ככל שניתן (לא תמיד ניתן)
- שימוש בביטויים בולאנים חוקיים:
 - מדויק יותר
 - יאפשר לנו בעתיד **לאכוף** את החוזה בעזרת כלי חיצוני

חזרה אפשרי ל- divide

```
/**  
 * @pre denominator != 0 ,  
 *      "Can't divide by zero"  
 *  
 * @post Math.abs($ret * denominator) <= Math.abs(numerator) ,  
 *      "always truncates the fraction"  
 *  
 * @post (($ret * denominator) + (numerator % denominator)) ==  
 *      numerator,  
 *      "regular divide"  
 */  
public static int divide(int numerator, int denominator)
```

- התחביר מבוסס על כלי בשם Jose
- לפעמים החזרה ארוך יותר מגוף הפונקציה

חזרה אפשרי אחר ל- divide

```
/**
 * @pre (denominator != 0) || (numerator != 0) ,
 *      "you can't divide zero by zero"
 *
 * @post (denominator == 0) && ((numerator > 0)) $implies
 *      $ret == Integer.MAX_VALUE
 *      "Dividing positive by zero yields infinity (MAX_INT)"
 *
 * @post (denominator == 0) && ((numerator < 0)) $implies
 *      $ret == Integer.MIN_VALUE
 *      "Dividing negative by zero yields minus infinity (MIN_INT)"
 *
 * @post Math.abs($ret * denominator) <= Math.abs(numerator) ,
 *      "always truncates the fraction"
 *
 * @post (denominator != 0) $implies
 *      (($ret * denominator)+(numerator % denominator)) == numerator,
 *      "regular divide"
 */
public static int divide(int numerator, int denominator)
```

תנאי קדם סובלניים מסבכים את מימוש הפונקציה - כפי שמתבטא בחולה

החזזה והמצב

- חזזה של שרות אינו כולל רק את הארגומנטים שלו
- תנאי קדם של חזזה יכול להגדיר **מצב** (תמונת זיכרון, ערכי משתנים) שרק בו ניתן לקרוא לפונקציה
- לדוגמא: במחלקה מסוימת קיימים שרות **המאתחל** מבנה נתונים ושרות **הקורא** מאותו מבנה נתונים (שדה מחלקה)
- תנאי הקדם של שרות הקריאה יכול להיות שמבנה הנתונים כבר אותחל ושנתרו בו הודעות
- נשים לב שמימוש `getNextMessage` (בשקף הבא) מתעלם לחלוטין מהמקרים שבהם תנאי הקדם אינו מתקיים
- המימוש לא בודק את תנאי הקדם בגוף המתודה

הדואר בא היום

```
public static String [] messages = new String[INBOX_CAPACITY];
public static int head = 0;
public static boolean isIntialized = false;

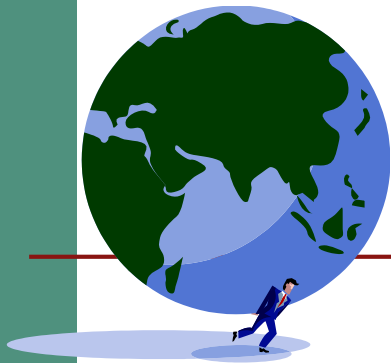
public static void init(String login, String password){
    // connect to mail server...
    // put new messages on the messages array...
    // update head
    isIntialized = true;
}

/**
 * @pre isIntialized , "you must be logged in first"
 * @pre head < messages.length , "more messages to read"
 * @post "returns the next unread message"
 */
public static String getNextMessage(){
    return messages[head++];
}
```


שרות לעולם לא יבדוק את תנאי הקדם שלו

- שרות לעולם לא יבדוק את תנאי הקדם שלו
- גם לא "ליתר ביטחון"
- אם שרות בודק תנאי קדם ופועל לפי תוצאת הבדיקה, אזי יש לו התנהגות מוגדרת היטב עבור אותו תנאי – כלומר הוא אינו תנאי קדם עוד
- אי הבדיקה מאפשרת כתיבת מודולים "סובלניים" שיעטפו קריאות למודולים שאינם מניחים דבר על הקלט שלהם
- כך נפריד את בדיקות התקינות מהלוגיקה העסקית (business logic) כלומר ממה שהפונקציה עושה באמת
- גישת תיכון ע"פ חוזה סותרת גישה בשם "תכנות מתגונן" (defensive programming) שעיקריה לבדוק תמיד הכל

חלוקת אחריות

- אבל מה אם הלקוח שכח לבדוק?
- זו הבעיה שלו!
- החוזה מגדיר במדויק אחריות ואשמה, זכויות וחובות:
 - הלקוח – חייב למלא אחר תנאי הקדם לפני הקריאה לפונקציה (אחרת הספק לא מחויב לדבר)
 - הספק – מתחייב למילוי כל תנאי האחר אם תנאי הקדם התקיים
- הצד השני של המטבע – לאחר קריאה לשרות אין צורך לבדוק שהשרות בוצע.
- ואם הוא לא בוצע? יש לנו את מי להאשים...

דוגמא - חיפוש בינארי

```
/**
 * @param a An array sorted in ascending order
 * @param x a number to be searched in a
 * @return the first occurrence of x in a, or -1 if not
 *         exists
 *
 * @pre "a is sorted in ascending order"
 */
public static int findInSortedArray(int [] a, int x)
```

- האם עליה לבדוק את תנאי הקדם?
- כמובן שלא, בדיקה זו עשויה להיות איטית יותר מאשר ביצוע החיפוש עצמו
- ונניח שהיתה בודקת, מה היה עליה לעשות במקרה שהמערך אינו ממויין?
 - להחזיר -1 ?
 - למיין את המערך?
 - לחפש במערך הלא ממויין?
- על `findInSortedArray` לא לבדוק את תנאי הקדם. אם לקוח יפר אותו היא עלולה להחזיר ערך שגוי או אפילו לא להסתיים אבל זו כבר לא אשמתה...

חיזוק תנאי האחר

- אם תנאי הקדם לא מתקיים, לשירות מותר שלא לקיים את תנאי האחר כשהוא מסיים; קריאה לשירות כאשר תנאי הקדם שלו לא מתקיים מהווה תקלה שמעידה על פגם בתוכנית
- אבל גם אם תנאי הקדם לא מתקיים, מותר לשירות לפעול ולקיים את תנאי האחר
- לשירות מותר גם לייצר בסיומו מצב הרבה יותר ספציפי מזה המתואר בתנאי האחר; תנאי האחר לא חייב לתאר בדיוק את המצב שייווצר אלא מצב כללי יותר (תנאי חלש יותר)
- למשל, שירות המתחייב לביצוע חישוב בדיוק של $\frac{1}{2}$ כלשהו יכול בפועל להחזיר חישוב בדיוק של $\frac{1}{2}$

חיפוש בינארי – ניסוח שונה לחוזה

```
/**
 * finds the index of v in a if present
 *
 * @pre a[i] <= a[i+1]
 *
 * @post a[j] == v $implies $ret == j
 * @post a[j] != v for all j
 *       $implies $ret == -1
 */
```



```
public static int findInSortedArray(int[] a, int v) {
    ...
}
```


חיפוש בינארי – עוד ניסוח לחוזה

```
/**
 * finds the index of v in a if present
 *
 * @pre a[i] <= a[i+1]
 *
 * @post $ret == j $implies a[j] == v
 * @post $ret == -1 $implies a[j] != v for all j
 * @post $ret >= -1 && $ret < a.length
 */

public static int findInSortedArray(int[] a, int v) {
    ...
}
```

דע מה אתה מבקש

■ מי מונע מאיתנו לעשות שטויות?

■ אף אחד

■ קיימים כלי תוכנה אשר מחוללים קוד אוטומטי, שיכול
לאכוף את קיום החוזה בזמן ריצה ולדווח על כך

■ השימוש בהם עדיין לא נפוץ

■ אולם, לציון החוזה (אפילו כהערה!) חשיבות
מתודולוגית נכבדה בתהליך תכנון ופיתוח מערכות
תוכנה גדולות

החוזה והקומפיילר

- יש הבטים מסויימים ביחס שבין ספק ללקוח שהם באחריותו של הקומפיילר
 - למשל: הספק לא צריך לציין בחוזה שהוא מצפה ל-2 ארגומנטים מטיפוס `int`, מכיוון שחתימת המתודה והקומפיילר מבטיחים זאת
- ספק לא יודע באילו הקשרים (context) יקראו לו
 - מי יקרא לו, עם אילו ארגומנטים, מה יהיה ערכם של משתנים גלובלים מסויימים ברגע הקריאה
 - רבים מההקשרים יתבררו רק בזמן ריצה
- הקומפיילר יודע לחשב רק מאפיינים סטטיים (כגון התאמת טיפוסים)
- לכן תנאי הקדם של החוזה יתמקדו בהקשרי הקריאה לשרות
 - ערכי הארגומנטים
 - ערכי משתנים אחרים ("המצב של התוכנית")

טענות על המצב

- האם התוכנה שכתבנו נכונה?
- איך נגדיר נכונות?
- **משתמר** (שמורה, invariant) – הוא ביטוי בולאני שערכו נכון 'תמיד'
- נוכיח כי התוכנה שלנו נכונה ע"י כך שנגדיר עבורה משתמר, ונוכיח שערכו true בכל רגע נתון
- להוכחה פורמלית (בעזרת לוגיקה) יש חשיבות מכיוון שהיא מנטרלת את דו המשמעיות של השפה הטבעית וכן היא לא מניחה דבר על אופן השימוש בתוכנה

זהו אינו "דיון אקדמי"

■ להוכחת נכונות של תוכנה חשיבות גדולה במגוון רחב של יישומים

■ לדוגמא:

■ בתוכנית אשר שולטת על בקרת הכור הגרעיני נרצה שיתקיים בכל רגע נתון:

```
plutoniumLevel < CRITICAL_MASS_THRESHOLD
```

■ בתוכנית אשר שולטת על בקרת הטיסה של מטוס נוסעים נרצה שיתקיים בכל רגע נתון:


```
(cabinAirPressure < 1)
```

```
$implies airMaskState == DOWN
```

■ נרצה להשתכנע כי בכל רגע נתון בתוכנית לא יתכן כי המשתמר אינו **true**

הוכחת נכונות של טענה

■ ננסה להוכיח תכונה (אינואריאנטה, משתמר) של תוכנית פשוטה. ערך המשתנה counter שווה למספר הקריאות לשרות $m()$


```
/** @inv counter == #calls for m() */  
public class StaticMemberExample {
```

```
    public static int counter; //initialized by default to 0
```

```
    public static void m() {  
        counter++;
```

```
    }
```

```
}
```

■ נוכיח זאת באינדוקציה על מספר הקריאות ל- $m()$, עבור כל קטע קוד שיש בו התייחסות למחלקה `StaticMemberExample`

"הוכחה"

- מקרה בסיס ($n=0$): אם בקטע קוד מסוים אין קריאה למתודה $m()$ אזי בזמן טעינת המחלקה `StaticMemberExample` לזיכרון התוכנית מאותחל המשתנה `counter` לאפס. והדרוש נובע.
- הנחת האינדוקציה ($n=k$): נניח כי קיים k טבעי כלשהו כך שבסופו של כל קטע קוד שבו k קריאות לשרות $m()$ ערכו של `counter` הוא k .

"הוכחה"

צעד האינדוקציה ($n=k+1$): נוכיח כי בסופו של קטע קוד עם $k+1$ קריאות ל $m()$ ערכו של counter הוא $k+1$

הוכחה: יהי קטע הקוד שבו $k+1$ קריאות ל $m()$.

נתבונן בקריאה האחרונה ל- $m()$. קטע הקוד עד לקריאה זו הוא קטע עם k קריאות בלבד. ולכן לפי הנחת האינדוקציה בנקודה זו $counter==k$.

בעת ביצוע המתודה $m()$ מתבצע $counter++$ ולכן ערכו עולה ל $k+1$. מכיוון שזוהי הקריאה האחרונה ל $m()$ בתוכנית, ערכו של counter עד לסוף התוכנית ישאר $k+1$ כנדרש.
מ.ש.ל.

דוגמא נגדית

```
public class CounterExample {  
  
    public static void main(String[] args) {  
        StaticMemberExample.m();  
        StaticMemberExample.m();  
        StaticMemberExample.counter++;  
    }  
}
```


- מה היה חסר ב"הוכחה" בשקף הקודם?
- לא לקחנו בחשבון שניתן לשנות את `counter` גם מחוץ למחלקה שבה הוגדר
- כלומר, נכונות הטענה תלויה באופן השימוש של הלקוחות בקוד
- לצורך שמירה על הנכונות יש צורך למנוע מלקוחות המחלקה את הגישה למשתנה `counter`

נראות פרטית (private visibility)

הגדרת משתנה או שרות כ `private` מאפשרים גישה אליו רק מתוך המחלקה שבה הוגדר:

```
/** @inv counter == #calls for m() */  
public class StaticMemberExample {  
  
    private static int counter; //initialized by default to 0  
  
    public static void m() {  
        counter++;  
    }  
}
```

```
public class CounterExample {  
  
    public static void main(String[] args) {  
        StaticMemberExample.m();  
        StaticMemberExample.m();  
        StaticMemberExample.counter++;  
        System.out.println("main(): m() was called " +  
            StaticMemberExample.counter + " times");  
    }  
}
```

הסתרת מידע והכמסה

- שימוש ב- **private** "תוחם את הבאג" ונאכף על ידי המהדר

- כעת אם קיימת שגיאה בניהול המשתנה `counter` היא לבטח נמצאת בתוך המחלקה `StaticMemberExample` ואין צורך לחפש אותה בקרב הלקוחות (שעשויים להיות רבים)

- תיחום זה מכונה **הכמסה** (encapsulation)

- את ההכמסה הישגנו בעזרת **הסתרת מידע** (information hiding) מהלקוח

- בעיה – ההסתרה גורפת מדי - כעת הלקוח גם לא יכול לקרוא את ערכו של `counter`

גישה מבוקרת

- נגדיר מתודות גישה ציבוריות (`public`) אשר יחזירו את ערכו של המשתנה הפרטי

המשתמר הוא חלק מהחוזה של הספק כלפי הלקוח ולכן הוא מנוסח בשפה שהלקוח מבין

```
/** @inv getCounter() == #calls for m() */  
public class StaticMemberExample {  
  
    private static int counter;  
  
    public static int getCounter() {  
        return counter;  
    }  
  
    public static void m() {  
        counter++;  
    }  
}
```


גישה מבוקרת

הלקוחות ניגשים למונה דרך המתודה שמספק להם הפסק

```
public class CounterExample {  
  
    public static void main(String[] args) {  
        StaticMemberExample.m();  
        StaticMemberExample.m();  
        // StaticMemberExample.counter++; - access forbidden  
  
        System.out.println("main(): m() was called " +  
            StaticMemberExample.getCounter() + "  
times");  
    }  
}
```

משתמר הייצוג

- ראינו שימוש בחוזה של מחלקה כדי לבטא בצורה מפורשת את גבולות האחריות עם לקוחות המחלקה
- אולם, ניתן להשתמש במתודולוגיה של "עיצוב ע"פ חוזה" גם "לצורכי פנים"
- כשם שהחוזה מבטא הנחות והתנהגות בצורה פורמלית יותר מאשר הערות בשפה טבעית, כך ניתן להוסיף טענות בולאניות לגבי היבטים של המימוש
- כדי שלא לבלבל את הלקוחות עם משתמר המכיל ביטויים שאינם מוכרים להם, נגדיר **משתמר ייצוג** המיועד לספקי המחלקה בלבד

משתמר הייצוג

- משתמר ייצוג (representation/implementation invariant)
הוא בעצם משתמר המכיל מידע פרטי (private)
- לדוגמא:

```
/** @inv getCounter() == #calls for m()  
 * @imp_inv counter == #calls for m()  
 */  
public class StaticMemberExample {  
  
    private static int counter;  
  
    public static int getCounter() {  
        return counter;  
    }  
}
```

תנאי בתר ייצוגי

■ גם בתנאי בתר עלולים להיות ביטויים פרטיים שנרצה להסתיר מהלקוח:

```
/** @imp_post isIntialized */  
public static void init(String login, String password)
```

■ אבל לא בתנאי קדם של מתודות ציבוריות

■ מדוע?

מתודות עזר

- ניתן למנוע גישה לשרות ע"י הגדרתו כ `private`
- הדבר מאפיין שרותי עזר, אשר אין רצון לספק לחשוף אותם כלפי חוץ
- סיבות אפשריות להגדרת שרותים כפרטיים:
 - השרות מבצע חלק ממשימה מורכבת, ויש לו הגיון רק במסגרתה (לדוגמא שרות שנוצר ע"י חילוץ קטע קוד למתודה, `extract` (method
 - השרות מפר את המשתמר ויש צורך לתקנו אחר כך
 - הספק מעוניין לייצא מספר שרותים מצומצם, וניתן לבצע את השרות הפרטי בדרך אחרת
 - השרות מפר את רמת ההפשטה של המחלקה (לדוגמא `sort` המשתמשת ב `quicksort` כמתודת עזר)

נראות ברמת החבילה (package friendly)

- כאשר איננו מציינים הרשאת גישה (נראות) של תכונה או מאפיין קיימת ברירת מחדל של **נראות ברמת החבילה**

- כלומר ניתן לגשת לתכונה (משתנה או שרות) אך ורק מתוך מחלקות שבאותה החבילה (package) כמו המחלקה שהגדירה את התכונה

- ההיגיון בהגדרת נראות כזו, הוא שמחלקות באותה החבילה כנראה נכתבות באותו ארגון (אותו צוות בחברה) ולכן הסיכוי שיכבדו את המשתמרים זו של זו גבוה

- נראות ברמת החבילה היא יצור כלאיים לא שימושי:

- מתירני מדי מכדי לאכוף את המשתמר

- קפדני מדי מכדי לאפשר גישה חופשית

הוכחת החוזה

- נוסף על הוכחת נכונות המשתמר, נרצה להוכיח כי החוזה של כל אחת מהמתודות מתקיים
 - כלומר בהינתן שתנאי הקדם מתקיים נובע תנאי האחר
- מבנה הוכחות אלו כולל בדיקת כל המקרים האפשריים או הוכחה באינדוקציה (בדומה למה שראינו בהוכחת המשתמר)
 - אנו מניחים כי תנאי הקדם מתקיים בכניסה לשרות ומוכיחים כי תנאי האחר מתקיים ביציאה מהשרות
- להוכחות כאלו יש חשיבות בבניית אמינות לספריות תוכנה, בפרט אם הם משמשות במערכות חיוניות
- דוגמאות לכך ניתן למצוא בקובץ הדוגמאות באתר הקורס – "הוכחת נכונות של שרותים"

נכונות של מחלקות

■ קיימות כמה גישות לפיתוח של קוד בד בבד עם המפרט שלו (specification) – בקורס נציג שילוב של שתיים מהן

■ פרט לציון החוזה של כל שרות (פונקציה) ושל המחלקה כולה בעזרת טענות בולאניות (DbC - **Design by Contract**) נגדיר לטיפוס הנתונים **מצב מופשט ופונקצית הפשטה**

הגדרת מחסנית של שלמים

■ נרצה להגדיר מבנה נתונים המייצג מחסנית של מספרים שלמים עם הפעולות:
push, pop, top, isEmpty

■ מחסנית היא מבנה נתונים העובד בשיטת LIFO
■ כפי שעובד מקרר, ערמת תקליטורים או מחסנית נשק

```
StackOfInts s1 = new StackOfInts();  
System.out.println("isEmpty() == " + s1.isEmpty()); // true  
s1.push(1);  
System.out.println("s1.top() == " + s1.top()); // 1  
s1.push(2);  
System.out.println("s1.top() == " + s1.top()); // 2  
s1.pop();  
System.out.println("s1.top() == " + s1.top()); // 1  
System.out.println("isEmpty() == " + s1.isEmpty()); // false
```

מה יקרה אם כעת ננסה
לבצע `s1.top()` ?

■ נציג חוזה לטיפוס הנתונים המופשט המחסנית

```
public class StackOfInts {
```

```
/**
```

בעיה: החוזה שטחי ואינו מבטא את מהות הפעולות

```
 * @post isEmpty() , "The constructor creates an empty stack"
 */
```

```
public StackOfInts() { ... }
```

```
/** returns top element
```

```
 * @pre !isEmpty() , "can't top an empty stack" */
```

```
public int top() { ... }
```

```
/** returns true if stack is empty */
```

```
public boolean isEmpty() { ... }
```

```
/** removes top element
```

```
 * @pre !isEmpty() , "can't pop an empty stack" */
```

```
public void pop() { ... }
```

```
/** adds x to the stack as top element
```

```
 * @post top() == x , "x becomes top element"
```

```
 * @post !isEmpty() , "Stack can't be empty" */
```

```
public void push(int x) { ... }
```

```
}
```

הצעה לפתרון: נוסיף עוד
שאיילתה count() שתחזיר
את מספר האברים
שבמחסנית

```
package il.ac.tau.cs.software1.lec4;
```

```
/** @inv count() >= 0 */  
public class StackOfInts {
```

```
/**  
 * @post isEmpty() , "The constructor creates an empty stack" */  
public StackOfInts() { ... }
```

```
/** returns top element  
 * @pre !isEmpty() , "can't top an empty stack" */  
public int top() { ... }
```

```
/** returns true if stack is empty
```

```
 * @post $ret == (count() == 0) */  
public boolean isEmpty() { ... }
```

```
/** removes top element  
 * @pre !isEmpty() , "can't pop an empty stack"
```

```
 * @post count() == $prev(count()) - 1 */  
public void pop() { ... }
```

```
/** adds x to the stack as top element  
 * @post top() == x , "x becomes top element"  
 * @post !isEmpty() , "Stack can't be empty"
```

```
 * @post count() == $prev(count()) + 1 */  
public void push(int x) { ... }
```

```
/** returns the number of elements in the stack*/  
public int count() { ... }
```

```
}
```

הפתרון בעייתי

- המתודה `count()` אינה חלק מהקונספט של מחסנית
- גם בעזרתה לא ניתן לתאר את המהות שבפעולות
- עדיף היה לשמור את ההשפעה על `count` לחוזה המימוש של המחלקה
- ננסה לחשוב על תאור מופשט (פשטני, פשוט) של טיפוס הנתונים כדי שנוכל על פיו לתאר את משמעות 5 הפעולות

ניסוח המצב המופשט

- ננסח את הטיפוס שאותו רוצים להגדיר בצורה מדוייקת, פשטנית, אולי מתמטית אבל לא בהכרח (לפעמים תרשים יכול להיות פשוט יותר ומדויק לא פחות)
- כל התכונות ינוסחו במונחי התאור המופשט. החוזה של שרותי המחלקה יבוטא בעזרת התמרות או מאפיינים של המצב המופשט
- לאחר בחירת מימוש נציג **פונקציות הפשטה** שתמפה כל טיפוס קונקרטי (עצם בתוכנית) למצב מופשט בהתאם לייצוג שבחרנו
- כדי להוכיח את **נכונות המימוש** נוכיח כי המימושים של כל השרותים עקביים (consistent) עם המצב המופשט
- מסוברך? דווקא פשוט. פשטני.

```

/** @abst (i1, i2, ... , in) or () for the empty stack */
public class StackOfInts {

    /** @abst AF(this) == () */
    public StackOfInts(){

        /** @abst $ret == i1 */
        public int top(){

            /** @abst $ret == (AF(this) == ()) */
            public boolean isEmpty()

                /** @abst AF(this) == (i2, i3, ... , in) */
                public void pop()

                    /** @abst AF(this) == (x, i1, ... , in) */
                    public void push(int x)

                        /** @abst $ret == n */
                        public int count()

}

```

מצב וערך מוחזר במונחים מופשטים

- עבור פקודות, התיאור מציין מהו המצב המופשט החדש, לאחר ביצוע הפקודה

```
@abst AF(this) == (i2, i3, ... , in)
```

- עבור שאילתות, התיאור מציין מהו הערך יוחזר

```
@abst $ret == i1
```

- שאילתא אינה משנה את המצב

- הכל ביחס למצב המופשט שהיה לפני השרות, כפי שמופיע בראש המחלקה

```
@abst (i1, i2, ... , in)
```

מצב מופשט ועצם מוחשי

■ בהינתן מפרט (חוזה + מצב מופשט) ייתכנו כמה מימושים שונים שיענו על הדרישות

■ בחירת המימוש מביאה בחשבון הנחות על אופן השימוש במחלקה

■ בחירת המימוש מונעת משיקולי יעילות, צריכת זיכרון ועוד

מימוש אפשרי ל StackOfInts

```
package il.ac.tau.cs.software1.lec4;

public class StackOfInts {

    public static int DEFAULT_STACK_CAPACITY = 10;

    private int [] rep;
    private int count;

    public StackOfInts () {
        count = -1;
        rep = new int [DEFAULT_STACK_CAPACITY];
    }
}
```

מימוש אפשרי ל StackOfInts (המשך)

```
public int top(){  
    return rep[count];  
}
```

```
public boolean isEmpty(){  
    return count == -1;  
}
```

```
public void pop(){  
    count--;  
}
```

```
public int count(){  
    return count + 1;  
}
```

מימוש אפשרי ל StackOfInts (המשך 2)

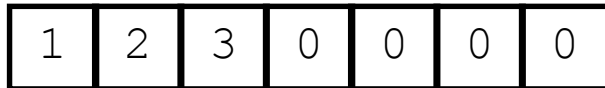
```
public void push(int x) {
    if (count == rep.length - 1)
        enlargeRep();
    count++;
    rep[count] = x;
}

/** allocate storage space in rep */
private void enlargeRep() {
    int [] biggerArr = new int[rep.length * 2];
    System.arraycopy(rep, 0, biggerArr, 0, rep.length);
    rep = biggerArr;
}
}
```

מימוש חלופי ל StackOfInts

- במימוש שראינו בחרנו לייצג את הנתונים בעזרת מערך

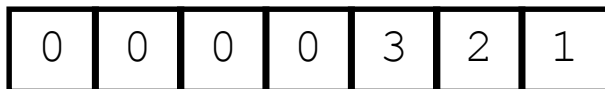
- מילאנו את האברים מהמקום ה-0 ואילך ורוקנו את האיברים מהמקום האחרון קדימה ע"י הקטנת count

↑
count

- יכולנו לנקוט גישה אחרת:

- למלא את האברים מהמקום האחרון לראשון ולרוקן אותם ע"י הגדלת count

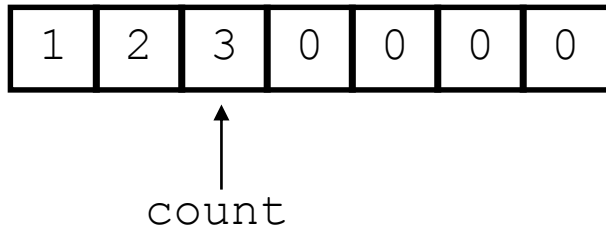

↑
count

מימוש חלופי ל StackOfInts

- כותב המחלקה StackOfInts מטפל בהגדלת המערך כאשר הוא מתמלא

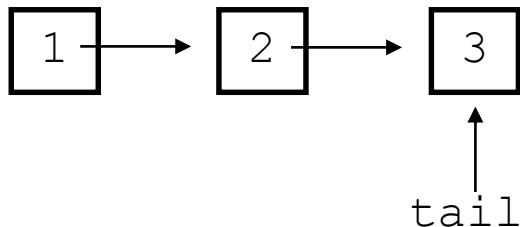
- בעזרת הפונקציה הפרטית enlargeRep המקצה מקום חדש כפול ומעתיקה את המערך לשם

- יכולנו לנקוט גישות אחרות:

- להשתמש ברשימה מקושרת של תאים

- להשתמש במבני נתונים הגדלים דינאמית

שימוש ב-private להפחתת התלות לקוח-ספק

- כאשר אין גישה לשדות פנימיים של המחלקה יכול הספק להחליף בהמשך את מימוש המחלקה בלי לפגוע בלקוחותיו
- למשל אם נרצה בעתיד להחליף את המערך ברשימה מקושרת או להחליף את סדר הכנסת האברים
- שדה מופע שנחשף ללקוחות (שאינו private) יהיה חייב להיות נגיש להם ובעל ערך עדכני בכל גירסה עתידית של המחלקה כדי לשמור על תאימות לאחור של המחלקה
- לכן תמיד נסתיר את הייצוג הפנימי מלקוחותינו

פונקצית ההפשטה

- ראינו כי קיימות דרכים רבות לייצג (לממש) מחלקה
- בחירת הייצוג נקרא **שלב העיצוב** או **שלב התיכון** של המחלקה (design phase)
- לאחר שבחרנו ייצוג למחלקה אנו צריכים להיות עקביים במימוש כדי שהמימוש יהיה תואם למפרט
- לצורך כך עלינו לנסח **פונקצית הפשטה**, **AF**, הממפה מימוש קונקרטי (ייצוג בזיכרון התוכנית, **this**) למצב מופשט **AF(this)**
- פונקצית ההפשטה היא במובנים רבים **התהליך ההופכי לתהליך העיצוב**

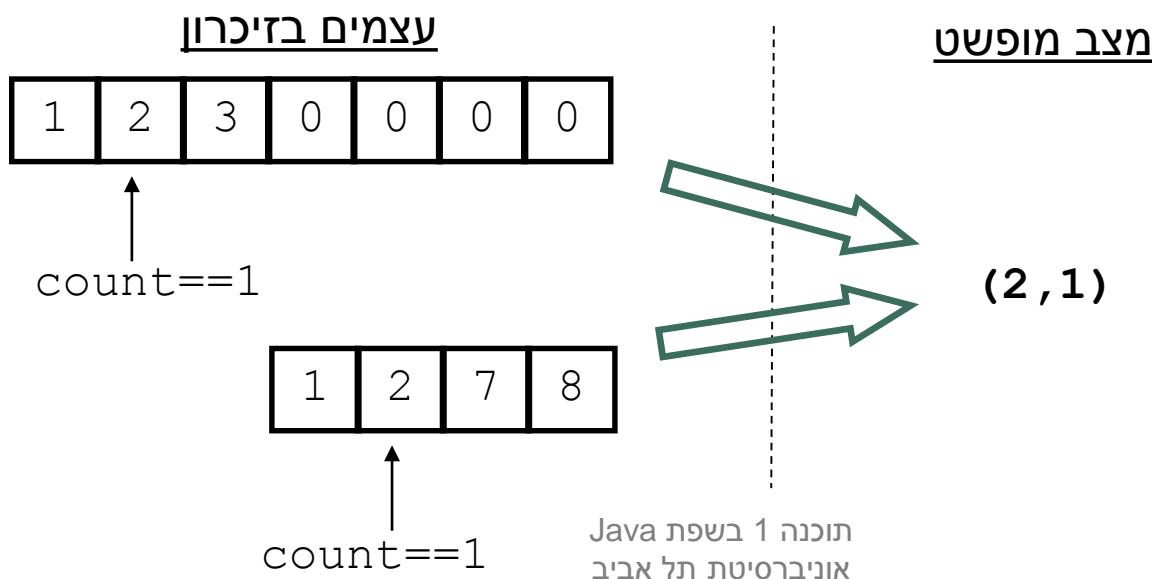
פונקצית ההפשטה ל StackOfInts

$$AF(this) \equiv (x_1, \dots, x_n) \quad s.t.: \forall i = 1..n : x_i = rep[count + 1 - i], \\ n = count + 1$$

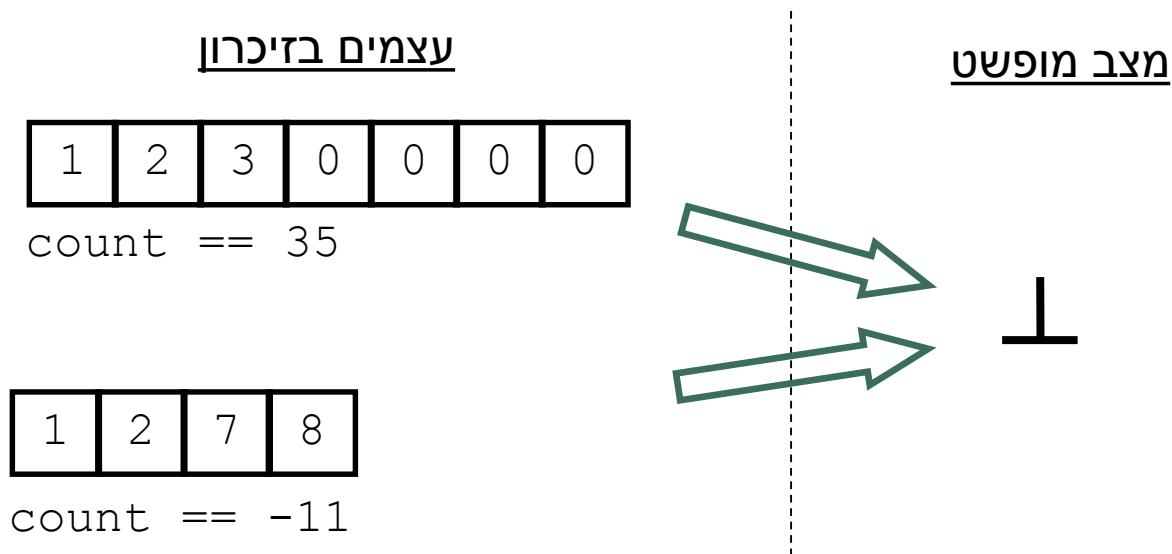
פונקצית ההפשטה אינה חד-חד ערכית

- פונקצית ההפשטה בדרך כלל אינה חד-חד ערכית כלומר היא many to one:
- בהינתן מימוש של מחלקה יתכנו עצמים במצבים מוחשיים שונים (תמונת זיכרון שונה, concrete state) אשר ימופו לאותו מצב מופשט

פונקצית ההפשטה אינה מלאה

- קיימים מצבים מוחשיים שאינם חוקיים, כלומר לא ניתן למפות אותם לאף מצב מופשט תקין

מְשֵׁתֶמֶר הַיִּיצוּג revisited

- מכיוון שעצם אמור לייצג בכל רגע נתון מצב מופשט כלשהו, צריכים להתקיים אילוצים מסוימים על הערכים של שדותיו
- אילוצים אלו נקראים משתמר הייצוג (representation invariant) והם צריכים להתקיים "תמיד". כלומר:
 - בסיום הבנאי
 - בכניסה לכל שירות ציבורי וביציאה מכל שירות ציבורי

הוכחת נכונות של מחלקה

- **שלב א':** נוכיח כי כאשר נוצר עצם חדש, הוא מקיים את משתמר הייצוג
- **שלב ב':** עבור כל שירות במחלקה נוכיח: אם מתקיים בכניסה לשירות תנאי הקדם וגם המשתמר מתקיים, אזי ביציאה מהשירות מתקיים תנאי האחר וגם המשתמר מתקיים
- **שלב ג':** נוכיח כי פרט לשירותים של המחלקה, אין בתוכנית קוד שעשוי להפר את המשתמר אם הוא כבר מתקיים
- בדוגמא שלנו – אף אחד לא יכול 'להתעסק' עם `rep` ו-`count` מחוץ למחלקה

משתמר הייצוג של StackOfInts

```
/** @imp_inv count < rep.length
 *   @imp_inv count >= -1
 *   @imp_inv top() == rep[count]
 *   @imp_inv isEmpty() == (count==-1)
 */
public class StackOfInts {
```

הוכחת נכונות של מחלקה

- אולם לא מספיק להראות כי השרותים משרים על העצמים ערכים חוקיים, צריך גם להראות כי כל השרותים עושים מה שהם צריכים לעשות

- כלומר מימוש השרותים עקבי עם ההפשטה שנבחרה

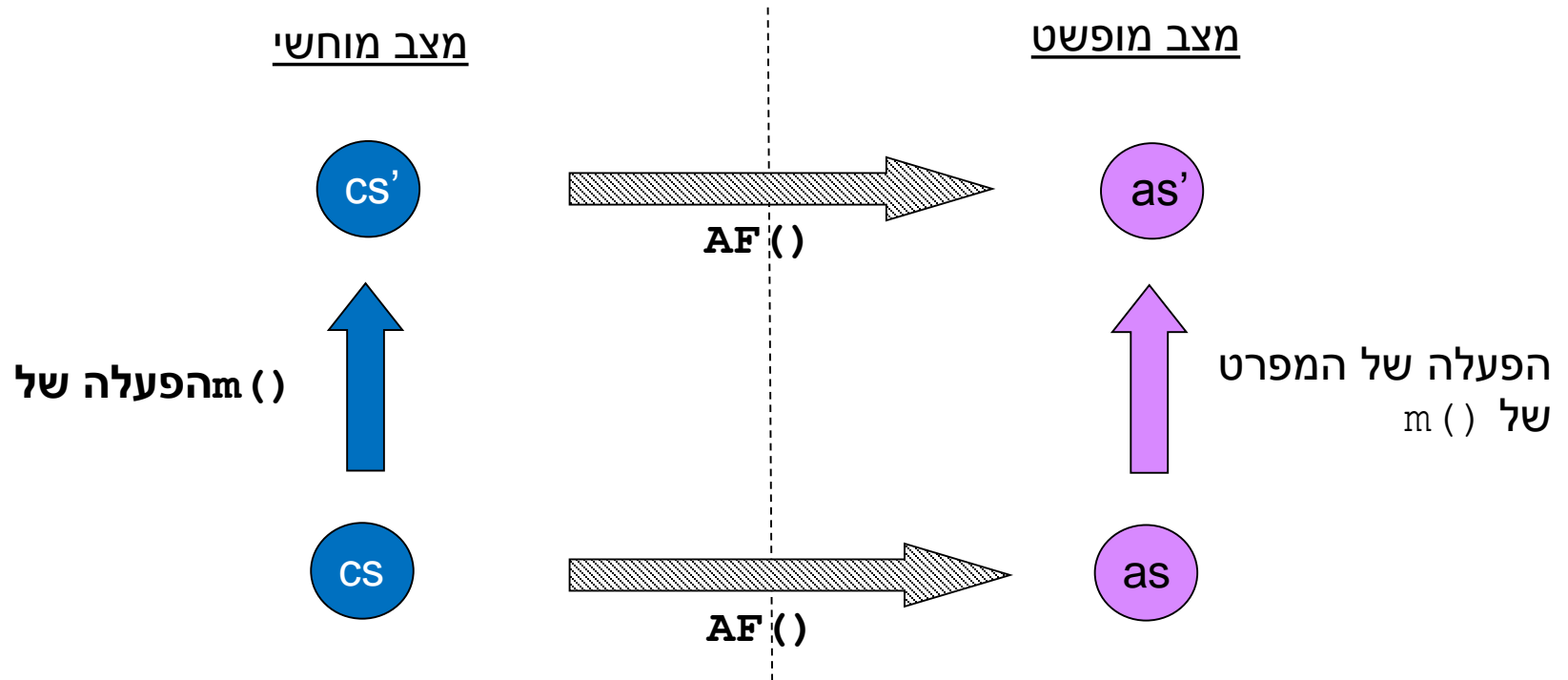
- נכונות של שרות (פקודה) $m()$:

- בהינתן מצב מופשט as ופקודה $m()$ המתמירה אותו למצב מופשט as' צריך להתקיים כי עבור עצם עם מצב מוחשי cs (הממופה ל- as) השרות $m()$ מעביר אותו למצב cs' הממופה ל- as'

$$AF(cs.m()) == AF(cs).Spec_m()$$

נכונות המימוש

■ כלומר שני המסלולים בתרשים שקולים:

העמסת בנאים

- כדי שעצם שזה עתה נוצר יקיים את המשתמר יש לממש לו בנאי מתאים
- ניתן להעמיס בנאים בדומה להעמסת פונקציות
- דוגמא: כדי לחסוך הכפלות מערכים עתידיות נרצה להקצות מראש מערך בגודל המצופה

```
public class StackOfInts {  
  
    public static int DEFAULT_STACK_CAPACITY = 10;  
  
    public StackOfInts() {  
        count = -1;  
        rep = new int[DEFAULT_STACK_CAPACITY];  
    }  
  
    public StackOfInts(int expectedCapacity) {  
        count = -1;  
        rep = new int[expectedCapacity];  
    }  
}
```

- חסרונות המימוש: שכפול קוד! אם בעתיד נחליף את הייצוג או המימוש שכפול הקוד עשוי לאבד את עיקביותו

העמסת בנאים נכונה

- נאכוף את העקביות ע"י קריאה הדדית בין הבנאים
- בהעמסת בנאים אם אחת מהגרסאות המועמסות תרצה לקרוא לגרסה אחרת עליה להשתמש במבנה `this(args)`

```
public class StackOfInts {  
  
    public static int DEFAULT_STACK_CAPACITY = 10;  
  
    public StackOfInts() {  
        this(DEFAULT_STACK_CAPACITY);  
    }  
  
    public StackOfInts(int expectedCapacity) {  
        count = -1;  
        rep = new int[expectedCapacity];  
    }  
}
```

- בשפת Java השימוש ב `this(args)` אם קיים, חייב להופיע בשורה הראשונה של הבנאי